

УДК 316.013

А. Г. ЖЕРДЕЦЬКА

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто соціально-екологічні ризики сучасного суспільства. У ній розкрито питання взаємозв'язку та взаємовпливу соціального й природного середовища в інформаційному суспільстві, а також особливості соціально-екологічної проблематики в міжнародному дискурсі. Основну увагу приділено питанню інтерпретації соціально-екологічних ризиків у соціології та ключовим соціально-екологічним ризикам суспільства як у сучасних умовах, так і в найближчій перспективі.

Ключові слова: ризик, соціальний ризик, соціально-екологічний ризик, соціально-екологічне дослідження, зміна клімату, дефіцит природних ресурсів.

Сучасне суспільство функціонує в умовах перманентного ризику, адже кількість загроз, здатних тією чи іншою мірою вплинути на його функціонування, зростає щороку. У таких умовах особливого значення набуває проблема комплексного визначення та оцінювання ризиків – як самої ймовірності настання несприятливої події, так і її ймовірних наслідків [8].

Серед найзначніших ризиків сучасного суспільства окремо варто виділити соціально-екологічну групу, адже людина в процесі своєї діяльності створила безліч серйозних проблем і загроз навколишньому середовищу. Особливо відчутним це стало протягом останнього століття, адже за цей час суттєвих змін набули як кількість проблем, пов'язаних з екологією планети, так і їхня якість. Наразі можна впевнено спостерігати чіткий взаємовплив природи й суспільства, адже соціально-екологічні проблеми та ризики виникають у результаті господарської діяльності людства, і лише людство може їх вирішити, у процесі цього створюючи нові соціальні процеси, рухи та практики.

Дослідження проблематики поточних та прогнозованих соціально-екологічних ризиків є невід'ємною умовою розвитку суспільства на сучасному етапі. При цьому варто чітко усвідомлювати, що екологічні ризики не можна розглядати відокремлено від соціальної сфери. Цей факт зумовлює необхідність долучення фахівців-соціологів до екологічних досліджень на емпіричному рівні, а також потребує чіткої концептуалізації соціально-екологічної сфери знання та її понятійного апарату від фундаментальної науки.

Серед зарубіжних і вітчизняних авторів, що займалися соціально-екологічною проблематикою, необхідно згадати А. Наесса, Р. Атфілда, А. Хоулі, У. Каттона, Р. Е. Данлопа, М. Букчина, Д. Марковича, В. Хьосле, О. Н. Яницького, І. А. Сосунову, Ф. І. Гіренка, В. П. Селедець, С. І. Коженкову, Г. О. Бачинського та ін. Дослідженням наявних та прогнозуванням

імовірних соціальних ризиків регулярно займаються провідні міжнародні організації (Світовий економічний форум, ООН тощо). Крім того, соціологічні дослідження, присвячені різним аспектам соціально-екологічної ситуації та особливостям впливу екологічних проблем на суспільство, регулярно проводять різні регіональні центри в більшості розвинених країн світу (New Compass, Ecologie Sociale, Social Ecology London, Soziale Okologie Frankfurt am Main, Institute of Social Ecology, Фонд «Соціальна Екологія» тощо). Проте, в Україні соціально-екологічна проблематика представлена доволі обмеженим числом досліджень (С. Д. Дерябо, С. Д. Максименко, В. І. Панов, В. О. Скребець, Л. В. Смолова, А. М. Левочкіна, І. А. Шмелева та ін.).

Вивчення проблем, пов'язаних з оцінюванням наявних та прогнозуванням імовірних соціально-екологічних ризиків, а також ступеня їх впливу на суспільну життєдіяльність та сприйняття таких ризиків населенням, є невід'ємним компонентом сталого розвитку суспільства в умовах сьогодення. Враховуючи беззаперечний факт взаємозв'язку та взаємовпливу природного й соціального світів, такі дослідження потрібно проводити із залученням фахівців соціологічної науки. При цьому важливе значення має концептуалізація самого феномену соціально-екологічних ризиків у сучасній соціології.

Метою статті є розкриття поняття соціально-екологічного ризику та огляд основних соціально-екологічних ризиків сучасного суспільства.

Наукова рефлексія феномену ризику бере свій початок ще в античну добу, коли його розглядали як явище, супутнє будь-якій невизначеності в процесі прийняття рішення. У християнській традиції за умови господарювання ідеології провіденціалізму чітко визначеного поняття ризику не було, а сам термін почали активно вживати лише наприкінці Середньовіччя – на початку Нового часу. Дослідження проблематики ризику, соціального ризику та соціально-екологічного ризику як різновиду останнього стало набувати актуальності, починаючи з ХХ ст., що суттєво розширило предметну область ризику – до неї увійшли глобальні військові конфлікти, застосування ядерної енергії, терористична загроза, маніпулювання генами, екологічна криза тощо. Саме в цей час науковці усвідомили необхідність детальної розробки проблематики ризику. Вивчення ризику, таким чином, є доволі молодою галуззю знання, тому перед дослідниками постають проблеми відсутності чіткого загальноприйнятого визначення та класифікації, а також суттєвої різниці наукових підходів до дослідження проблематики ризику [2].

Існує декілька різних підходів до визначення поняття ризику, який можна розглядати як процес вибору варіантів дії в ситуації невизначеності, як дію навмання в сподіванні на щасливий результат або як імовірність настання небажаних наслідків тієї чи іншої події. Синтезоване визначення характеризує ризик як дію, спрямовану на досягнення мети та пов'язану із

загрозою втрати або як характеристику діяльності, що включає невизначеність кінцевого результату та настання негативних наслідків у випадку провалу [2].

Усі ризики, з якими стикається людське суспільство на сучасному етапі свого розвитку, можна поділити на дві групи: природні ризики, що пов'язані зі змінами в навколишньому середовищі під впливом природних процесів і явищ та не залежать від людської діяльності, та соціальні – ризики порушення нормального стану суспільства в цілому або окремих сфер його життєдіяльності внаслідок людської активності. До останніх також належать соціально-екологічні ризики, що перебувають на грані між природними та соціальними й визначаються як імовірність настання несприятливої для природного та соціального середовища події, викликаной негативним впливом людської діяльності, надзвичайними ситуаціями техногенного характеру.

Особливого соціального впливу такі ризики набувають саме в умовах інформаційного суспільства, адже зростання швидкості та інтенсивності як обміну інформацією, так і спричинених цим соціальних змін гарантує все більш активне залучення представників різних соціальних груп до вирішення соціально-екологічних проблем та подолання криз, що виникають також унаслідок людської діяльності [1].

Соціально-екологічні ризики сьогодні активно досліджують як провідні міжнародні організації на кшталт WEF та UN, так і регіональні центри та спілки. Спираючись на результати таких досліджень, можна виділити ряд соціально-екологічних ризиків, які, на думку експертів, найбільше загрожують суспільству на сьогодні та в найближчій перспективі.

Найбільш гострою соціально-екологічною проблемою вважається зміна клімату внаслідок економічно-господарської діяльності людського суспільства. Потенційна нездатність пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї вважається наразі найбільш впливовим ризиком. За нею йдуть імовірна криза питної води, втрата біорізноманіття та колапс локальних екосистем. Соціально-екологічні ризики, пов'язані зі зміною клімату, наразі перейшли з категорії гіпотетичних до цілком реальних, оскільки тих заходів, що були здійснені міжнародною спільнотою для їх вирішення, на сьогодні виявилось недостатньо [8].

Екстремальні погодні умови та соціальна нестабільність розглядаються як проблеми як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, що дає змогу говорити про тенденцію зростання частоти та інтенсивності криз [9].

Довгострокові занепокоєння більше пов'язані з основними фізичними й соціальними тенденціями, такими як згадана вище нездатність пом'якшення та адаптації кліматичних змін, водних криз і харчових криз, імовірного дефіциту природних ресурсів загалом [8].

Проблема дефіциту природних ресурсів щороку набуває дедалі чіткіших контурів. Кількість ресурсів, необхідних для задоволення всіх потреб сучасного суспільства, постійно зростає, і цей факт викликає труднощі у сфері охорони природи й раціонального використання природних ресурсів. Згідно з результатами доповіді «Перспектива – 2050», підготовленої за результатами проведеного у 2013 р. міжнародного дослідження, у якому взяли участь понад 300 експертів з різних галузей суспільства, саме проблема дефіциту природних ресурсів стане основним викликом протягом декількох наступних десятиліть [5].

Проблема майбутнього дефіциту природних ресурсів є однією з найбільш гострих саме внаслідок її соціальної природи. Можливість дефіциту викликана не тільки й не стільки обмеженістю ресурсів планети як таких, а й суто соціальною тенденцією до зростання суспільного споживання. У світі з обмеженими ресурсами зростання населення не є основною причиною можливого виходу за межі, адже будь-яка кількість населення здатна повністю вичерпати ресурси, відмінність полягає лише в тому, скільки на це знадобиться часу [4]. Набагато важливішою загрозою стала сама модель споживання – прагнення до постійного зростання, що є повною мірою соціальним конструктом. Закріплена в сучасній суспільній культурі як одна з основоположних її цінностей (прагнення до успіху), тенденція безперервного й постійного зростання невпинно веде до глобальної суспільної кризи.

Висновки. Дослідження проблематики ризику, соціального ризику та соціально-екологічного ризику як різновиду останнього має велике значення на сучасному етапі розвитку суспільства. Соціально-екологічні ризики, що являють собою ймовірність настання несприятливої для природного та соціального середовища події, викликані негативним впливом людської діяльності, надзвичайними ситуаціями техногенного характеру, набувають особливого впливу в умовах інформаційного суспільства.

На сьогодні регулярні дослідження соціально-екологічних ризиків є визначеною необхідністю, що доводить досвід розвинених країн та провідної світової спільноти. Найбільш небезпечними для суспільства соціально-екологічними проблемами світові експерти вважають зміну клімату та нездатність адаптації до неї, а також дефіцит природних ресурсів. Проблема дефіциту природних ресурсів посилюється тим, що вона викликана соціально прийнятною тенденцією до зростання суспільного споживання.

Подальші дослідження соціально-екологічних ризиків та екологічної проблематики загалом у сучасному суспільстві повинні реалізовуватися, зокрема, за допомогою соціологічних методів та із залученням фахівців-соціологів. Предметом дослідження можуть бути ймовірність настання конкретного соціально-екологічного ризику, його вплив на суспільну життєдіяльність та ступінь такого впливу, різні аспекти поточної екологічної ситуації тощо.

Список використаної літератури

1. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / пер. с нем. А. Ю. Антоновского, Г. В. Гороховой, Д. В. Ефременко и др. Москва, 2010. 248 с.
2. Зубков В. И. Риск как предмет социологического анализа. *Социологические исследования*. 1999. № 4. С. 3–9.
3. Никитин С. М., Феофанов К. Л. Социологическая теория риска в поисках предмета. *Общественные науки и современность*. 1992. № 4. С. 45–47. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/223/712/1231/020.NIKITIN.pdf>.
4. Медоуз Д., Рангерс Й., Медоуз Д. Пределы роста. 30 лет спустя / пер. с англ. Е. С. Оганесян. Москва, 2007. 342 с.
5. Перспектива – 2050: новая политико-экономическая карта мира / Международное исследование Фонда «Посткризисный мир». 2013. 128 с. URL: http://posterisisworld.com/files/perspektiva_2050_fin.pdf/
6. Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change / ed. by The Core Writing Team, R. K. Pachauri, L. A. Meyer. IPCC, Geneva, Switzerland, 2015. 151 p. URL: http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_-full_wcover.pdf.
7. Niklas Höhne, Takeshi Kuramochi, Sebastian Sterl, Sofia Gonzales-Zuñiga. The Business End Of Climate Change. 2016. 24 p. URL: <https://static1.squarespace.com/static/575ecca7b654f9dd886dec23/t/576c39fdd2b857d28be73608/1466710526653/The+Business+End+of+Climate+Change.pdf>.
8. The Global Risks Report 2016, 11th Edition / published by the World Economic Forum. Geneva, Switzerland, 2016. 103 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR/-WEF_GRR16.pdf – Title from screen.
9. The Global Risks Report 2017, 12th Edition / published by the World Economic Forum. Geneva, Switzerland, 2017. 78 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/-GRR17_Report_web.pdf.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2017.

Жердецкая А. Г. Социально-экологические риски информационного общества

В статье раскрываются социально-экологические риски современного общества. Рассматриваются вопросы взаимосвязи и взаимовлияния социальной и природной сфер в информационном обществе, а также особенности социально-экологической проблематики в международном дискурсе. Основное внимание уделяется вопросу социально-экологических рисков в социологии и ключевым социально-экологическим рискам общества на данный момент, а также в ближайшей перспективе.

Ключевые слова: *риск, социальный риск, социально-экологический риск, социально-экологическое исследование, изменение климата, дефицит природных ресурсов.*

Zherdetskaya A. Socioecological Risks of the Information Society

The article is devoted to the environmental risks problem in nowadays society. The permanent risk essence of the today's society is revealed along with the existing need for complex definition and assessment of risks in modern science. The essence of interconnection and mutual influence of social and natural areas in informational society as well as the characteristics of socio-ecological sphere and its key problems are examined.

A special emphasis is made on substantiating the need for regular and thorough sociological researches of the current and forecasted socio-ecological state and of the various aspects of the impact of socio-ecological risks on society's activity due to distinct

sociological nature of the environmental problems studying in modern society. The need for implementing sociological methods in environmental researches is explained.

The article reveals the history of the risk concept in sociology. It presents the analysis of the existing definitions of «risk», reveals the interrelation of the concepts of «risk», «social risk» and «environmental risk». The article also provides the definition of the environmental risks. A special social impact of the environmental risks on information society is explained.

The results of regular international researches devoted to the global risks problem are examined. The most significant environmental risks to date are revealed. The tendency of increasing the frequency and intensity of ecological crises is stated. Long-term concerns related to major physical and social trends are revealed. The problem of shortage of natural resources and its societal nature is explained.

The need of further research on environmental risks and issues in modern society is implemented. An emphasis is placed on the need for sociologists to take part in environmental researches. The possible subjects of the environmental researches are given.

Key words: *risk, social risk, environmental risk, environmental research, climate change, shortage of natural resources.*